

SKANDINAVIJOS VALSTYBIŲ KONSULATAI KLAIPĖDOJE (1924–1939) VIETINIO KONSULINIO KORPUSO KONTEKSTE

Sandra Grigaravičiūtė

ABSTRACT

The author of the article aims to distinguish and characterize the major stages in the development of the diplomacy centre in Klaipėda in 1920–1939; the author elucidates the circumstances of the pro-German and pro-Lithuanian consul group formation; discusses the cases of the Danish honorary consul Gerhard Schmaeling and the Swedish honorary consul Karl Wiese; the author also discloses the means by which Lithuanian Ministry of Foreign Affairs and the Governor endeavored to restore the balance between pro-German and pro-Lithuanian forces in the consulate corps of foreign countries in Klaipėda. To clarify the above-mentioned issues, the author used the following sources: the materials from the Lithuanian Central State Archive, the periodicals of interwar Lithuania as well as the latest historical researches.

KEY WORDS: Klaipėda, Denmark, Norway, Sweden, honorary consul, consulate, the Governor of Klaipėda region, Gerhard Schmaeling, Karl Wiese, Antanas Merkys.

ANOTACIJA

Remiantis Lietuvos centrinio valstybės archyvo medžiaga, tarpukario Lietuvos spauda ir naujausiais istorikų tyrinėjimais straipsnyje išskiriami ir charakterizuojami Klaipėdos – kaip diplomatijos centro – raidos 1920–1939 m. etapai, atskleidžiamos provokiškų ir prolietuviškų pažiūrų konsulų grupuočių susiformavimo aplinkybės, aptariami Danijos garbės konsulo Gerharo Schmaelingo ir Švedijos garbės konsulo Karlo Wiese's atvejai, parodomi būdai, kuriais Lietuvos užsienio reikalų ministerija ir gubernatorius siekė pakeisti provokiškų ir prolietuviškų jėgų pusiausvyrą užsienio valstybių konsuliniame korpuse Klaipėdoje.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Klaipėda, Danija, Norvegija, Švedija, garbės konsulas, konsulatas, Klaipėdos krašto gubernatorius, Gerhardas Schmaelingas, Karlas Wiese, Antanas Merkys.

*Dr. Sandra Grigaravičiūtė, Vilniaus pedagoginio universiteto
Istorijos fakulteto Istorijos didaktikos centro docentė,
Baltų proistorės katedros Tarpdisciplininių paveldo tyrimų centro mokslo darbuotoja
T. Ševčenkos g. 31–226, LT-03111 Vilnius
El. paštas: sangri@vpu.lt*

Tyrimo objektu Skandinavijos (Danijos, Norvegijos ir Švedijos) konsulatai ir jų veikla Klaipėdoje pasirinkti dėl kelių priežasčių. Pirma, Skandinavijos šalys buvo vienos iš pirmųjų užsienio valstybių, įsteigusių savo konsulatus Lietuvos valdymo laikotarpiu Klaipėdoje (užsienio šalių konsulatai ir Lietuvos atstovybė veikė Klaipėdoje ir Prancūzijos valdymo laikotarpiu). Antra, Skandinavijos valstybių konsulų veikla Klaipėdoje turėjo įtakos ne vien dvišaliams (pvz., Lietuvos ir Danijos, Lietuvos ir Švedijos), bet ir Lietuvos bei Vokietijos santykiams.

Tyrimo chronologinės ribos – 1924–1939 metai. 1924 m. pasirinkti todėl, kad tais metais paskiriamas Norvegijos garbės konsulas Klaipėdoje Nikolai Falkas Jansenas (Nikolai Falk Jansen)¹, o 1939 m. – dėl Klaipėdos perdavimo Vokietijai (nors Skandinavijos konsulai tęsė veiklą, bet jau Vokietijos valdymo laikotarpiu). Nagrinėjant užsienio valstybių konsulatų tinklo kūrimąsi Lietuvai priklausiusioje Klaipėdoje, bus rašoma ir apie ankstesnius metus. Keblumų tiriant konsulinio korpuso formavimąsi Lietuvos valdymo laikotarpiu Klaipėdoje kyla todėl, kad tyrėjui nėra lengva nustatyti (dėl labai išsklaidytų archyvinių duomenų), kada Lietuvos vyriausybės buvo paprašyta išduoti egzektivatūrą.

¹ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. Lietuvos ir Čekoslovakijos konsuliniai ryšiai 1921–1940 metais. *Lietuva ir Čekija*, 2004, Nr. 5–7, p. 155; GRIGARAVIČIŪTĖ, S. *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*. Vilnius, 2007, p. 192.

Tyrimų, skirtų užsienio valstybių konsulinio korpuso kūrimuisi ir veiklai Klaipėdoje 1923–1939 m., nėra daug, tačiau nuo 1990 m. tyrėjų būrys nuolat plečiasi. Pirmieji moksliniai tyrimai sietini su Petronėle Žostautaitė, rašiusia (nors ir epizodiškai) apie Vokietijos konsulato veiklą². Čekoslovakijos garbės konsulas Klaipėdoje buvo pirmasis, sulaukęs net trijų tyrėjų – Liubošo Šveco (Liuboš Švec)³, Dalios Bukelevičiūtės⁴ ir straipsnio autorės⁵ – dėmesio. Iš pradžių epizodiškai, vėliau – kiek išsamiau tirtas Danijos, Švedijos ir Norvegijos konsulatų funkcionavimas Lietuvos uostamiestyje 1923–1939 metais⁶. Latvijos konsulatų veikla Klaipėdoje domėjosi latvių istorikai Ēriks Jēkabsons (Ēriks Jēkabsons) ir Valteris Ščerbinskis (Valters Ščerbinskis)⁷, taip pat ir straipsnio autorė⁸. Lenkų istorikas Wojciechas Skóra (Wojciech Skóra) išsamioje studijoje apie Lenkijos konsulinę tarnybą pateikė duomenų apie Lenkijos konsulų veiklą Klaipėdoje 1920–1923 m. ir Lenkijos konsulato įsteigimą 1939 m. vasario 17 d.⁹ Naujausias yra Ingridos Jakubavičienės tyrimas apie Vokietijos konsulus Klaipėdoje¹⁰. Vytauto Žalio „Lietuvos diplomatijos istorija“ padėjo straipsnio autorei geriau suvokti to meto tarptautinę konjunktūrą¹¹. Visi be išimties tyrėjai domėjosi vieno ar kelių užsienio valstybės konsulų (ar konsulatų) veikla Klaipėdoje, tačiau nebandė jų veiklos analizuoti užsienio šalių konsulinio korpuso kūrimosi ir funkcionavimo (tiek Prancūzijos administruotoje, tiek ir Lietuvai priklausiusioje) Klaipėdoje kontekste. Vienintelis apie užsienio šalių konsulų Klaipėdoje priklausomybę tai pačiai „keturių konsulų partijai“ (taip ją vadino „didvokiečiai“ – Vokietijos vokiečiai) rašė Rudolfas Valsonokas¹².

Lietuvos centriniam valstybės archyve LR užsienio reikalų ministerijos fondo 7, 10, 11 aprašuose yra informacijos apie užsienio valstybių konsulų Klaipėdoje paskyrimo, atšaukimo aplinkybes, taip pat apie problemų, kilusių dėl jų provokiškos veiklos, sprendimą, Klaipėdos krašto gubernatoriaus bandymą inicijuoti naujų užsienio šalių konsulų Klaipėdoje paskyrimą. Konsulų verslo ryšius nustatyti padėjo periodinis leidinys „Klaipėdos krašto valdžios žinios“. „Vilniaus aide“ esanti informacija leido nustatyti, kurie užsienio šalių konsulai priklausė *de jure* ir *de facto* egzistavusioms grupėms 1923–1933 m.¹³

Straipsnyje siekiama keletu tikslų: 1. išskirti ir charakterizuoti Klaipėdos – diplomatijos centro raidos etapus 1920–1939 m.; 2. išnagrinėti provokiškų ir prolietuviškų pažiūrų konsulų grupuočių

² ŽOSTAUTAITĖ, P. *Klaipėdos kraštas 1923–1939*. Vilnius, 1992.

³ ŠVEC, L. *Čekoslovensko a pobaltské státy 1918–1939*. Praha, 2001, s. 105, 121–131, 188–197, 230.

⁴ BUKELEVIČIŪTĖ, D. Čekoslovakijos diplomatinės tarnybos Lietuvoje (1921–1939 m.) klausimu. *Lietuvos istorijos studijos*, 2004, t. 13, p. 43–57.

⁵ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. Lietuvos ir Čekoslovakijos konsuliniai ryšiai..., p. 155.

⁶ MAŽEIKI, V. *Danijos santykiai su Lietuva 1918–1940 m.* Vilnius, 2002, p. 66–67, 126; GRIGARAVIČIŪTĖ, S. *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje...*

⁷ *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki 1918–1991: biogrāfiskā vārdnīca*. Sastād. Ē. JĒKABSONS, V. ŠČERBINSKIS. Rīga, 2003, p. 383.

⁸ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. Lithuanian Sources on Latvian Consuls in Klaipėda, Šiauliai and Vilnius. *Vēsture: avoti un cilvēki. Proceedings of the 15th International Scientific Readings. History IX*. Daugavpils, 2006, p. 57–69.

⁹ SKÓRA, W. *Služba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej. Organizacja, kadry i działalność*. Toruń, 2006, s. 884.

¹⁰ JAKUBAVIČIENĖ, I. *Vokiečių nacionalsocialistinė veikla (XX a. 3–4 dešimtmečiuose)*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2008.

¹¹ ŽALYS, V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*. T. 1. Vilnius, 2007.

¹² VALSONOKAS, R. *Klaipėdos problema*. Vilnius, 1989, p. 315.

¹³ Kituose periodiniuose leidiniuose nebuvo akcentuojama, iš ko yra gavęs egzekvatūrą vienas ar kitas užsienio valstybės konsulas Klaipėdoje. Žr.: *Konsulatai Klaipėdoje. Vilniaus aidas*, 1924 12 20, Nr. 2, p. 4.

susiformavimo aplinkybes; 3. aptarti Gerharo Schmaelingo (Gerhard Schmaeling) ir Karlo Wiese's (Karl Wiese) atvejus; 4. atskleisti būdus, kuriais Lietuvos URM ir gubernatorius siekė pakeisti provokiškų ir proletuviškų jėgų pusiausvyrą užsienio valstybių konsuliniame korpuse Klaipėdoje.

Klaipėda – diplomatijos centras 1920–1939 metais

Klaipėdos kaip diplomatijos centro samprata. Lietuvos diplomatijos centru 1919–1940 m. įprasta laikyti Kauną, todėl Klaipėdos kaip diplomatijos centro samprata reikalautų kiek detalesnio paaiškinimo. 1920 m. sausio 25 d. Ambasadorių konferencija Paryžiuje nusprendė, kad „Klaipėdos krašto gyventojams tvarkant diplomatinis reikalus atstovaus Prancūzija“¹⁴. Todėl užsienio šalių misijų vadovai, atstovai, konsulai turėjo gauti sutikimą (diplomatai – agremaną, o konsulai – egzektvūrą) iš Prancūzijos administracijos Klaipėdoje. 1920–1922 m. Klaipėdoje kūrėsi ir veikė užsienio šalių atstovybės, konsulatai. Čia vyko susitikimai, derybos, buvo pasirašomos sutartys¹⁵.

Klaipėdos kaip diplomatijos centro funkcijos išliko ir 1923–1939 metais. Uoste buvo sutinkami ir palydimi iš užsienio atvykę svečiai (tarptautinių organizacijų vadovai, ministrai, parlamentarai ir kt.), juos priimdavo Klaipėdos krašto gubernatorius¹⁶, priėmimus aukštiesiems savo šalies svečiams ir valstybinių švenčių metu rengdavo konsulai¹⁷, veikė dvišalių draugijų skyriai (pvz., Klaipėdoje aktyviai veikė Lietuvių ir Švedų draugijos skyrius¹⁸, aktyvią politinę ir kultūrinę veiklą plėtojo Vokietijos ir Latvijos karjeros konsulai Klaipėdoje¹⁹. Klaipėdoje veikęs konsulinis korpusas (14 konsulatų) dydžiu nenusileido buvusiam Kaune (Kaune veikė 18 užsienio šalių konsulatų).

Klaipėdos kaip diplomatijos centro raida 1920–1939 metais. Nuo 1920 iki 1939 m. Klaipėdos kaip diplomatijos centro raidoje išskirtume du ryškesnius etapus: *pirmasis* – nuo 1920 m. iki 1923 m. vasario 17 d. (nuo Klaipėdos krašto administravimo perdavimo Antantės atstovei Prancūzijai iki Ambasadorių konferencijos suverenumo teisių į Klaipėdos kraštą pripažinimo Lietuvai); *antrasis* – nuo 1923 m. vasario 17 d. iki 1939 m. kovo 23 d.

Pirmame etape, Klaipėdos kraštą atskyrus nuo Vokietijos (1920 m. sausio 10 d.) ir 1920 m. vasario 15 d. jo administravimą perdavus Antantės atstovui Dominique Odry, savo veiklą Klaipėdoje pratęsė užsienio šalių (Austrijos, Belgijos, Danijos, Ispanijos, Italijos, Norvegijos, Nyderlandų, Švedijos) konsulinės įstaigos²⁰. Jos egzektvūrą gavo iš Prancūzijos administracijos. Kūrėsi nauji konsulatai ir atstovybės. 1920 m. balandžio mėn. Latvija paskyrė Alfredą Misse'ę (Alfred Misse) konsuliniu agentu Klaipėdoje²¹. 1920 m. balandžio mėn. įsteigta Lietuvos atstovybė Klaipėdos krašte (atstovu paskir-

¹⁴ GLIOŽAITIS, A. A. Klaipėdos kraštas. In *Mazosios Lietuvos enciklopedija*. T. 2. Vilnius, 2003, p. 173.

¹⁵ Alfredas Misse buvo Latvijos konsulu Prancūzijos administruojamoje Klaipėdoje iki oficialiai paskiriant jį konsulu jau Lietuvos valdomoje Klaipėdoje. Lietuvos archyve esantys fragmentiški duomenys leidžia tik hipotetiškai teigti, kad Latvijos konsulas daugiau dėmesio skyrė informacijos rinkimui ir situacijos Klaipėdoje stebėjimui. Lietuvos atstovo Klaipėdos krašte J. Žiliaus 1922 m. sausio mėn. susirašinėjimas su Lietuvos konsulu Karaliaučiuje rodo, kad lietuviai įtarinėjo A. Misse'ę slapta perdavinėjant informaciją latvių spaudai ir skleidžiant gandus apie tarp Lietuvos ir Klaipėdos krašto sudarytas sutartis. Žr. V. Gylio raštas J. Žiliui, 1922 m. sausio 18 d. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – *LCVA*), f. 383, ap. 7, b. 104, l. 85–86.

¹⁶ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje 1918–1940 metais*. Vilnius, 2002, p. 190.

¹⁷ ELTA pranešimas, 1938 m. lapkričio 19 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1788, l. 243–244.

¹⁸ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje...*, p. 212.

¹⁹ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. *Lithuanian Sources on Latvian Consuls...*, p. 57–69.

²⁰ Konsulatai Klaipėdoje. *Vilniaus aidas*, 1924 12 20, Nr. 2, p. 4.

²¹ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. *Lithuanian Sources on Latvian Consuls...*, p. 57–69.

tas Leopoldas Dymša)²². 1921 m. Klaipėdoje įsikūrė Lenkijos delegacija prie Sąjungininkų komisijos, turėjusi ir konsulinį skyrių (vicekonsulas Kazimierz Mahleris (Kazimierz Mahler))²³.

Antrame etape išskirtume du laikotarpius: pirmasis – nuo 1923 m. vasario 17 d. iki 1933 m. rugsėjo 5 d. Tai laikotarpis, kai Klaipėdos mieste egzistavo du konsuliniai korpusai: vienas *de jure*, t. y. veikė tie konsulatai, kurių konsulai gavo egzekvatūrą iš Lietuvos Respublikos vyriausybės, ir antras *de facto*, tai tas, kuris, pasak „Vilniaus aid“²⁴, „veikė neteisėtai“, t. y. konsulai nebuvo gavę egzekvatūros iš Lietuvos valdžios²⁴. 1923 m. „teisėtų“ konsulatų buvo du: Latvijos (konsulas Pēteris Kalcenavas (Pēters Kalcenavs)) ir Portugalijos (garbės konsulas Pieteris Wapas (Pieter Wap), 1924 m. – trys: Latvijos (konsulas Pēteris Kalcenavas), Norvegijos (garbės konsulas Nikolai Falkas Jansenas) ir Nyderlandų (garbės konsulas Josephas Krausas (Joseph Kraus)), „neteisėtų“ – septyni: Austrijos, Belgijos, Danijos, Ispanijos, Italijos, Švedijos, Vokietijos konsulai²⁵. „Teisėtų“ konsulatų skaičius kasmet nuolat augo: 1925 m. įsikūrė du nauji – Čekoslovakijos garbės konsulatas (garbės konsulas Martynas Reišys) ir Didžiosios Britanijos (garbės konsulas Ralighas Le May (Raligh Le May)), be to, egzekvatūros iš Lietuvos vyriausybės paprašė Danijos garbės vicekonsulas Henry Schmaelingas (Henry Schmaeling), o 1926 m. – Švedijos garbės vicekonsulas Karlas Wiese. Paskutinis 1933 m. rugsėjo 5 d. „legalizavosi“ Ispanijos konsulas²⁶. Nuo 1933 iki 1939 m. pr. Klaipėdoje nuolat veikė 13 konsulatų²⁷, ir tik 1939 m. vasario 15 d. buvo įkurtas 14 konsulatas (Lenkijos)²⁸.

Visos be išimties Skandinavijos šalių vyriausybės jau veikusiems savo šalių vicekonsulams Klaipėdoje paprašė Lietuvos vyriausybės išduoti egzekvatūrą per pirmuosius ketverius metus (1923–1926 m.; žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Skandinavijos šalių konsulai Lietuvos valdymo laikotarpiu Klaipėdoje (1923–1939)²⁹

Eil. Nr.	Valstybės pavadinimas	Konsulo veikimo laikas	Konsulo vardas, pavardė, rangas, veikimo laikas	Pastabos
1	Danija	1925 01 31–1939 03	Garbės vicekonsulas (1925 01 31–1927 06 01), garbės konsulas (1927 06 01–1933 08 15) Henry Schmaelingas; Garbės konsulas Gerhardas Schmaelingas (1933 08 15–1939 03).	
2	Norvegija	1924 12 16–1939 03	Garbės vicekonsulas Nikolai Falkas Jansenas (1924 12 16–1926 10 01); Garbės vicekonsulas Paulas Klemke (1926 10 01–1939 03).	
3	Švedija	1926 07 06–1939 03	Garbės vicekonsulas Karlas Heinrichas Wiese (1926 07 06–1939 03)	Egzekvatūra suteikta 1926 08 07

²² GRIGARAVIČIŪTĖ, S. Lietuvos atstovybė Klaipėdos krašte (1920–1923). In *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. T. 2, Vilnius, 2003, p. 631–632.

²³ SKÓRA, W. Op. cit., s. 884.

²⁴ Konsulatai Klaipėdoje. *Vilniaus aidas*, 1924 12 20, Nr. 2, p. 4.

²⁵ *Ibid.*, p. 4.

²⁶ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. Lietuvos ir Čekoslovakijos konsuliniai ryšiai..., p. 167–171.

²⁷ Svetimų valstybių konsulatų tarnautojai Klaipėdoje. *LCVA*, f. 383, ap. 11, b. 9, p. 53; *LCVA*, f. 383, ap. 10, b. 130, l. 14.

²⁸ SKÓRA, W. Op. cit., s. 884.

²⁹ Sudaryta remiantis: *LCVA*, f. 383, ap. 11, b. 1, l. 1–258; *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1689, l. 361; *LCVA*, f. 648, ap. 1, b. 314, l. 7–76; Svetimų valstybių konsulatų tarnautojai Klaipėdoje. *LCVA*, f. 383, ap. 11, b. 9, l. 53.

Konsulų grupuotės: provokiškieji „senbuviai“ ir proletuviškieji „naujokai“

Valstybes, 1923–1927 m. steigusias konsulatus Klaipėdoje, galima būtų suskirstyti į dvi grupes: tas, kurios naujai paskyrė konsulus Klaipėdoje, ir tas, kurios pratęsė anksčiau konsulais buvusių asmenų veiklą, prašydamos egzekvatūros jau kaip tų valstybių konsulams Lietuvoje. *Pirmajai grupei* priskirtume Čekoslovakiją, Didžiąją Britaniją, Lenkiją, Portugaliją, Sovietų Sąjungą ir Suomiją, *antrajai* – Belgiją, Ispaniją, Italiją, Nyderlandus, Vokietiją ir visas tris Skandinavijos valstybes – Norvegiją, Daniją ir Švediją (žr. 2 lentelę). Karjeros konsulų Klaipėdoje buvo nedaug. Juos turėjo tik kelios valstybės: kaimynės Latvija, Vokietija ir Lenkija, taip pat Sovietų Sąjunga³⁰.

2 lentelė. Naujai įkurtieji ir pratęsusieji veiklą užsienio valstybių konsulatai Klaipėdoje³¹

Naujai paskirtieji	Pratęsusieji veiklą
Čekoslovakijos garbės konsulas Martynas Reišys (nuo 1925 m.)	Belgijos garbės konsulas Paulas Schulzas ³² (Paul Schulz, nuo 1927 m.)
Didžiosios Britanijos garbės konsulas Ralighas Le May (nuo 1925 m.)	Danijos garbės vicekonsulas Henry Schmaelingas (nuo 1925 m.)
Lenkijos konsulas Kazimierz Mahleris (nuo 1939 m.)	Ispanijos garbės vicekonsulas dr. Fritzas J. Meieris (Fritz J. Meier, nuo 1933 m.)
Sovietų Sąjungos konsulas Israelis Terletsky (Israel Terletsky, nuo 1931 m.)	Italijos garbės konsulinis agentas Louisas Jahnas (nuo 1929 m.)
Suomijos garbės konsulas Louisas Jahnas (Louis Jahn, nuo 1927 m.)	Latvijos vicekonsulas Alfredas Misse (nuo 1923 m.)
Portugalijos garbės konsulas Pieteris J. Wapas (Pieter J. Wap, nuo 1923 m.)	Norvegijos garbės vicekonsulas Nikolai Falkas Jansenas (1924 m.)
	Nyderlandų garbės konsulas Josephas Krausas (nuo 1924 m.)
	Švedijos garbės vicekonsulas Karlas Heinrichas Wiese (nuo 1926 m.)
	Vokietijos „neoficialus“ konsulas Bruno von Mudra (nuo 1923 m.); „oficialiai“ generalinis konsulas dr. Waltheris Maenssas (Walther Maenss, 1928 m.)

Antrosios grupės konsulus ir dalį pirmosios siejo glaudūs verslo ryšiai. Daugiau nei pusė garbės konsulų korpuso buvo įvairių akcinių bendrovių (kitaip dar vadintų „akcinėmis draugijomis“) steigėjai, priežiūrų tarybų nariai, atsakingi asmenys. Išvardijamuose sąrašuose konsulai vadinami „kuzneliais“ (manytume, kad tai perdirbinys iš vokiško žodžio „Konsul“). M. Reišys ir J. Stiklorius buvo firmos „Jūra“, didmeninės prekybos ir industrijos akcinės draugijos (toliau – AD) steigėjai³³, L. Jahnas ir K. Wiese – firmos „Tarptautinis bankas AD“ steigėjai³⁴, L. Jahnas,

³⁰ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. Lietuvos ir Čekoslovakijos konsuliniai ryšiai..., p. 167–171.

³¹ Sudaryta remiantis: *LCVA*, f. 383, ap. 11, b. 1, l. 1–258; *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1689, l. 361; *LCVA*, f. 648, ap. 1, b. 314, l. 7–76; Svetimų valstybių konsulatų tarnautojai Klaipėdoje. *LCVA*, f. 383, ap. 11, b. 9, l. 53.; SKÓRA, W. Op. cit., s. 884.

³² Remdamiesi „Klaipėdos krašto valdžios žinių“ duomenimis, galime teigti, kad Paulas Schulzas iki paskyrimo Belgijos garbės konsulu Lietuvai priklausančioje Klaipėdoje (1927 m. vasario 26 d.) veikė kaip Belgijos konsulas Klaipėdoje (tai matyti iš jo skelbimų valdžios žiniose ir veiklos įvairiose akcinėse draugijose). Žr. *Klaipėdos krašto valdžios žinios* (toliau – *KKVŽ*), 1923 05 23, Nr. 56, p. 452–453; *KKVŽ*, 1923 07 06, Nr. 75, p. 633.

³³ *KKVŽ*, 1923 03 16, Nr. 28, p. 230.

³⁴ *KKVŽ*, 1923 04 16, Nr. 41, p. 330.

H. Schmaelingas, K. Wiese, N. Nafthalis (N. Nafthal) buvo išrinkti į „Klaipėdos viešbučių užsiėmimo AD“ priežiūros tarybą ir t. t. (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Konsulų dalyvavimas Klaipėdos ekonominiame ir viešajame gyvenime (keletas pavyzdžių iš 1922 m. antrosios pusės – 1925 m. vidurio)³⁵

Įmonė ar įstaiga	Įmonė ar įstaiga (įskūrimo ar veikimo data)	Konsulų vardai, pavardės	Veikla ir atliekamos funkcijos	Pastabos
„Jūra“ didmeninės prekybos ir industrijos – AD)	1922 07 04	M. Reišys, J. Stiklorius	Steigėjai	J. Stiklorius 1938 m. buvo kandidatas į Belgijos garbės konsulo vietą
Tarptautinis bankas AD	1923 02 20	L. Jahnas, K. Wiese	Steigėjai	
Klaipėdos viešbučių užsiėmimo AD	1923 04 16	L. Jahnas, H. Schmaelingas, K. Wiese, N. Nafthalis	Priežiūros tarybos nariai	
Klaipėdos miesto reikalų vieta	1923 05 05	J. Krausas, K. Wiese, K. Scharffetteris (K. Scharffetter)	Darbdavių atstovai Reikalų vedėjas	
Ryteuropietiška išpirkimo tarpininkavimo AD	1923 07 06	P. Schulzas	Tarybos narys	
Klaipėdos javų eksporto akcinė bendrovė (toliau – AB)	1923 07 09	M. Reišys, P. Schulzas	Bendrovės steigėjai	
Klaipėdos apdraudimo AB	1923 07 20	K. Wiese, L. Jahnas	Bendrovės steigėjai	
Klaipėdos cigarečių fabrika AB	1923 08 14	M. Reišys	Bendrovės steigėjas	
Klaipėdos krašto išpirkimo įstaigos nuopolio skyrius	1923 09 19	K. Wiese	Skyriaus narys	
Memelitpol–Klaipėdos–Lietuvos–Lenkijos prekybos AD	1923 09 20	K. Mahleris	Likvidatorius	1921 12 06–1923 02 20 veikė Lenkijos misijos Klaipėdoje konsulinis skyrius. Jam vadovavo vicekonsulas Kazimierz Mahleris

³⁵ Sudaryta remiantis: *KKVŽ*, 1925 04 16, Nr. 33, p. 239; *KKVŽ*, 1925 02 14, Nr. 14, p. 102; *KKVŽ*, 1924 06 30, Nr. 56, p. 508; *KKVŽ*, 1924 05 03, Nr. 38, p. 341–342; *KKVŽ*, 1923 11 20, Nr. 121, p. 996–997; *KKVŽ*, 1923 10 12, Nr. 108, p. 888–889; *KKVŽ*, 1923 09 26, Nr. 102, p. 841; *KKVŽ*, 1923 09 22, Nr. 101, p. 828; *KKVŽ*, 1923 08 14, Nr. 88, p. 732–733; *KKVŽ*, 1923 07 20, Nr. 81, p. 677–678; *KKVŽ*, 1923 07 16, Nr. 79, p. 663–664; *KKVŽ*, 1923 07 06, Nr. 75, p. 633; *KKVŽ*, 1923 05 05, Nr. 49, p. 391; *KKVŽ*, 1923 04 20, Nr. 43, p. 346; *KKVŽ*, 1923 04 16, Nr. 41, p. 330; *KKVŽ*, 1923 03 16, Nr. 28, p. 230–231; ŽOSTAUTAITĖ, P. Op. cit., p. 392; SKÓRA, W. Op. cit., s. 884.

Apdraudimo AB Klaipėdos Lloidas	1923 09 26	M. Reišys, K. Scharffetteris	Bendrovės steigėjai	
„Rambynas“ elektr. Chem fabr. AB	1923 10 06	J. Stiklorius, M. Reišys	Firmos priežiūros tarybos nariai	
Memelland wisuo- tina apdraudimo banka akcinė drau- govė (koncernas)	1924 04 14	J. Krausas, P. Schulzas	Bendrovės steigėjas Priežiūros tarybos narys	
Atvira prekybos draugovė „Van der Loeff ir Co“	1924 02 15	H. P. Schimas van der Loefas (H. P. Schim van der Loef), J. Schimas van der Loefas (J. Schim van der Loef)	Atsakingi asmenys	Johannesas Schi- mas van der Loefas buvo Nyderlandų konsulas Kaune, bet ėjo ir Švedijos garbės konsulo pareigas
Klaipėdos akcinė brūžė „Degtinės ir likerių fabrikas“	1925 02 14	N. Nafthalis, J. Krausas, H. Schmaelingas	Priežiūros tarybos nariai	
Tarptautinis bankas Klaipėdoje AD	1925 02 27	L. Jahnas, K. Wiese	Priežiūros tarybos narys Vietinės tarybos narys	
Tautinis lietuvių bankas AB	1925 04 16	J. Stiklorius	Priežiūros tarybos narys	

Užsienio valstybių garbės konsulus siejo ne vien verslo, bet ir partiniai ryšiai. Keturi užsienio šalių garbės konsulai – Italijos garbės konsulinis agentas Louisas Jahnas buvo Klaipėdos prekybos rūmų pirmininkas), Nyderlandų garbės konsulas Williamas Falkas (William Falk) (pramonininkas), Portugalijos garbės konsulas Nathanas Nafthalis, Belgijos garbės konsulas Paulas Schulzas (verslininkas) priklausė „didvokiečių“ (Vokietijos vokiečių) vadinamajai „keturių konsulų partijai“³⁶.

Dalis „senbuvų“ priklausė provokiškųjų konsulų grupei. Kodėl taip nutiko? Viena iš priežasčių – konsulų kilmė. Užsienio šalys garbės konsulais Klaipėdoje (iki krašto atskyrimo nuo Vokietijos) dažniausiai skirdavo klaipėdietį vokiečių kilmės verslininką ar valdininką. Pastarieji, gavę egzaktūrą iš prancūzų administracijos, o vėliau – iš Lietuvos Respublikos, toliau ėjo savo pareigas. Provokišką poziciją jiems išlaikyti padėjo ir 1925–1926 m. Vokietijos konsulato Klaipėdoje vykdyta optacijos politika bei stipri Vokietijos konsulų Klaipėdoje įtaka vietos vokiečių ir klaipėdiškių bendruomenei³⁷. Kita priežastis – užsienio šalių konsulų verslo ryšiai su Vokietijos importo ir eksporto bendrovėmis. Siekis plėtoti verslo santykius taip pat galėjo lemti jų provokišką poziciją (pvz., K. Wiese).

Vieni aršiausių provokiškos konsulų grupuotės narių buvo Danijos ir Švedijos konsulai Klaipėdoje, reikšdavę skeptišką nuomonę apie Lietuvos politiką Klaipėdos krašte ir uosto perspektyvas Lietuvos sudėtyje. Pateiksime Danijos garbės konsulo Klaipėdoje Gerhardo Schmaelingo ir Švedijos garbės vicekonsulo Karlo Wiese's atvejį.

³⁶ VALSONOKAS, R. Op. cit., p. 315.

³⁷ JAKUBAVIČIENĖ, I. *Vokietijos generalinis konsulatas – pagrindinis politinis Klaipėdos krašto gubernatoriaus varžovas XX a. 3–4 dešimtmečiuose*. Pranešimas, skaitytas konferencijoje Klaipėdoje 2008 m. gegužės 8 d.

Provokiška Danijos ir Švedijos garbės konsulų Klaipėdoje veikla

Gerhardo Schmaelingo atvejis. Jau minėjome, kad Danijos vyriausybė savo garbės vicekonsului Klaipėdoje Henry Schmaelingui egzekvatūros paprašė 1925 metais. 1927 m. birželio 1 d. vicekonsulas buvo pakeltas į konsulus. 1933 m. rugpjūčio 15 d. vietoj H. Schmaelingo garbės konsulo pareigas eiti buvo paskirtas jo sūnus Gerhardas Schmaelingas³⁸.

Su pastaruoju Lietuvos diplomatija turėjo ne mažiau problemų nei su švedų garbės konsulu Klaipėdoje. Pirmieji signalai iš Klaipėdos krašto gubernatoriaus Lietuvos URM pasiekė jau 1935 m. pradžioje, tačiau į juos rimtai nebuvo reaguota³⁹. Skandalas kilo tada, kai 1935 m. liepos 6 d. G. Schmaelingas, lankydamasis Kopenhagoje, interviu dienraščiui „Ekstrabladet“ pareiškė, jog „ekonomiškai Lietuva labai priklausoma nuo Vokietijos, o dėl įtampos bendradarbiavimas nutrūkęs“⁴⁰. Įtampos priežastis – „trintis tarp vokiečių lietuvių (klaipėdiškių – S. G.) ir lietuvių lietuvių (atvykusių gyventi į Klaipėdą iš Didžiosios Lietuvos – S. G.), kurie yra dvi skirtingos rasės, kurių kalba skiriasi ir jos negali susikalbėti“. Klaipėdos seimelyje, konsulo manymu, buvo provokiška dauguma, todėl seimelis paleistas. Jei būtų balsuojama dėl Klaipėdos krašto prijungimo prie Vokietijos, 70–80% balsuotų „už“, nes „Lietuvos viešpatavimas ganėtinai įgriso“⁴¹.

Dėl šio interviu konsulas buvo priverstas pateikti „atitaisymą spaudai“⁴², kuriame „reiškė pasigailėjimo, kad <...> interviu <...> apie būklę Lietuvoje bus gavęs neprielankumo tono Lietuvai“⁴³. Pasiaiškinti konsulas buvo iškviestas pas Danijos URM protokolo šefą ir Lietuvos garbės generalinį konsulą Kopenhagoje Bjarne Nielseną (Bjarn Nielsen)⁴⁴. J. Savickio manymu, toks atviras konsulo pareiškimas „padarė daug žalos“, nes jis laikytas „Klaipėdoje gyvenančiu danu“, todėl „jo žodžiais buvo tikima“. Konsulą „užstojo“ ir „teisino“ Danijos atstovybė Kaune⁴⁵.

1935 m. rugpjūčio 22 d. S. Lozoraitis pavedė Kaziui Bizauskui paraginti Jurgį Savickį žodžiu Danijos URM pareikšti, kad po tokio interviu ir jo nevykusio atitaisymo G. Schmaelingas negalės likti Danijos garbės konsulu, ir reikės jį atšaukti⁴⁶. 1935 m. rugpjūčio 24 d. J. Savickis buvo įpareigotas perduoti Danijos URM, kad Lietuvos vyriausybei konsulo „dimisija“ būtų „patogesnė nei egzekvatūros atėmimas“⁴⁷. Danijos URM labai nustebino toks pavėluotas lietuvių demaršas dėl G. Schmaelingo (J. Savickis su Danijos URM administracijos skyriaus vedėju kalbėjosi 1935 m. rugsėjo 27 d.) ir pareiškimas, kad „tolesnis bendradarbiavimas su tokiu konsulu Lietuvos vyriausybei <...> visiškai neįmanomas“⁴⁸. Danijos URM teigė, kad jiems būtų sunku rasti kitą žmogų į garbės konsulo vietą Klaipėdoje ir siūlė incidentą spręsti kitais būdais⁴⁹. Bandymai priversti Daniją atšaukti savo konsulą Klaipėdoje rezultatų nedavė, ir 1936 m. incidentas užsitęsė, nes buvo prašo-

³⁸ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje...*, p. 189–191.

³⁹ Klaipėdos krašto gubernatoriaus raštas URM, 1935 m. liepos 12 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 23.

⁴⁰ J. Savickio raštas J. Urbšiui, 1935 m. liepos 12 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 15–16.

⁴¹ Den danske Konsul i Memel ... [*Ekstrabladet*, 1935 07 06]. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 35; Klaipėda, Europos parako statinė (straipsnio vertimas). *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 20–22.

⁴² Krudttønden Memel [*Ekstrabladet*, 1935 07 09]. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 34.

⁴³ Den danske Konsul i Memel ... [*Ekstrabladet*, 1935 07 06]. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 35; Klaipėda, Europos parako statinė (straipsnio vertimas). *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 20–22.

⁴⁴ J. Savickio raštas J. Urbšiui, 1935 m. liepos 12 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 15–16.

⁴⁵ Klaipėdos krašto gubernatoriaus raštas URM, 1935 m. liepos 12 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 23.

⁴⁶ S. Lozoraičio raštas K. Bizauskui, 1935 m. rugpjūčio 22 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 13.

⁴⁷ K. Bizausko raštas J. Savickiui, 1935 m. rugpjūčio 24 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1689, l. 351; Idem. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 12.

⁴⁸ J. Savickio pranešimas URM, 1935 m. rugsėjo 27 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 10.

⁴⁹ Ibid., l. 10–11.

ma ne susirašinėti, o kalbėtis žodžiu⁵⁰. Galiausiai Danijos URM generalinis sekretorius H. A. Bernhoftas (H. A. Bernhoft) pasiūlė tokį variantą: Danijos URM garbės konsului Klaipėdoje pareiškia griežtą papeikimą, kuriame Danijos URM drauge kreipiasi į Lietuvos atstovą, reikšdama „didelio pasigailėjimo dėl įvykio“⁵¹. J. Savickis klausė, ar toks atsiprašymas lietuvius patenkins. 1936 m. birželio 23 d. Lietuvos pasiuntinybė Stokholme raštu (iš Kopenhagos) kreipėsi į Danijos URM konsulo G. Schmaelingo bylos reikalą. Danija žadėjo oficialiai atsiprašyti⁵². Taigi Lietuvai nepavyko pakeisti provokiško konsulo.

Karlo Wiese's atvejis. Problemų būta ir su Švedijos garbės konsulu Karlu Wiese, kuris 1936 m. buvo paskirtas į Klaipėdos uosto direkciją vietoje atšaukto Viktoro Gailiaus (analogiškas atvejis buvo ir su Josephu Krausu, kai jį – Nyderlandų garbės konsulą Klaipėdoje – direktorija paskyrė Uosto direkcijos nariu⁵³). Dėl tokio paskyrimo gubernatorius kalbėjosi su direktorijos pirmininku Augustu Baldžiumi ir prieštaravo tokiam paskyrimui, argumentuodamas tuo, kad: 1. K. Wiese nemoka lietuviškai, 2. jis yra laivininkystės bendrovės „Swedersky“ savininkas, todėl negali būti nešališkas. Prašė su konsulu pasikalbėti. Tačiau situacija nepasikeitė, ir gubernatorius prašė Užsienio reikalų ministerijos „daryti išvadas dėl švedų garbės konsulo egzekvatūros“⁵⁴. 1936 m. rudenį Klaipėdos krašto gubernatorius buvo pasiryžęs atimti iš K. Wiese's egzekvatūrą. Jo manymu, viešų Uosto direkcijos nario pareigų ėjimas yra nesuderinamas su garbės konsulo pareigomis (Klaipėda pagal konvenciją buvo Lietuvos, o ne tarptautinio pavaldumo uostas, todėl užsienio valstybės konsulo buvimas direkcijoje buvo netoleruotinas). Tačiau tokiam paskyrimui prieštaravo (ir jo nepripažino) Uosto direkcijos pirmininkas ir toliau Uosto direkcijos nariu laikė V. Gailių. URM buvo tos nuomonės, kad esamo pagrindo egzekvatūrai atimti nepakanka, teliktų reikalauti Švedijos URM, kad jie savo konsulą atšauktų. Didžiausia kliūtis buvo direktorijos aktas, kuriuo Švedijos garbės konsulas buvo paskirtas į Uosto direkciją. Net jei paskyrimas būtų buvęs neteisėtas, atsakomybė tektų direktorijai, o ne konsului⁵⁵.

Po metų vėl kilo problemų su švedų garbės konsulu Klaipėdoje. 1937 m. rugsėjo 18 d. Jonas Jablonskis pranešė Lietuvos užsienio reikalų ministerijos Politikos departamentui iš „Svensk-Amerikan Linje“ (toliau – SAL) laivo „Marienholm“ kapitono girdėjęs kritišką Švedijos konsulo nuomonę apie Klaipėdos uostą. Konsulas sakė „netikis uosto ateitimi“, uosto didinimą pavadinęs „tuščiu dalyku, nes kraštas nuskuręs ir nėra perspektyvų“⁵⁶. J. Jablonskis prašė kapitono informuoti atitinkamas švedų institucijas. Kapitono manymu, K. Wiese, turėdamas ryšių su vokiečių laivų linijomis, neturįs intereso, kad plėstųsi SAL, iš kurios jis nieko negauna⁵⁷. Klaipėdos krašto gubernatorius buvo tos nuomonės, kad Lietuvos atstovas Stokholme turėtų iškelti šį įvykį Švedijos URM ir aiškintis, ar verta toliau palikti K. Wiese Švedijos vicekonsulu Klaipėdoje⁵⁸. Tačiau, kaip ir G. Schmaelingo atveju, Švedijos vicekonsulo atstatydinti nepavyko.

Lietuvos URM provokiškomis pažiūromis pasižyminčiais laikė ir 1936 m. (vietoje L. Jahno) naujai paskirtą Suomijos garbės konsulą Klaipėdoje Kurtą Scharffetterį.

⁵⁰ J. Savickio raštas URM 1936 m. birželio 23 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 4.

⁵¹ *Ibid.*, l. 4–5.

⁵² J. Savickio raštas URM, 1936 m. liepos 16 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1749, l. 3.

⁵³ B. K. Balučio telegrama URM, 1926 m. balandžio 23 d. *LCVA*, f. 648, ap. 1, b. 448, l. 24.

⁵⁴ Klaipėdos krašto gubernatoriaus raštas URM, 1936 m. spalio 16 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1811, l. 2.

⁵⁵ URM raštas Klaipėdos krašto gubernatoriui, 1936 m. lapkričio 9 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1811, l. 1.

⁵⁶ J. Jablonskio raštas URM Politikos departamentui 1937 m. rugsėjo 18 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1916, l. 7.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Klaipėdos krašto gubernatoriaus raštas URM, 1937 m. spalio 19 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1916, l. 6.

Lietuvos URM ir Klaipėdos krašto gubernatoriaus bandymai pakeisti jėgų pusiausvyrą 1929–1938 metais

Klaipėdos krašto gubernatorius ir Lietuvos URM stengėsi išnaudoti visas įmanomas galimybes provokiškai konsulų grupuotei susilpninti. Dažniausiai praktikoje naudojamos buvo šios: 1. darytas spaudimas per Lietuvos atstovą toje užsienio šalyje URM, kuri buvo siuntusi ar paskyrusi konsulą, kad konsulas pats atsistatydintų (tą iliustruoja Švedijos ir Danijos konsulų atvejais); 2. jau mirusį ar atsistatydinusį garbės konsulą siekta pakeisti įtakingu ir lojaliu Lietuvos piliečiu; 3. patiems inicijuojant naujų garbės konsulatų Klaipėdoje steigimą (tą iliustruoja gubernatoriaus Antano Merkio politika); 4. bandyta keisti užsienio šalių konsulinio korpuso dekaną Klaipėdoje (Latvijos konsulo Jānio Seskio atvejis).

Antrojo būdo pavyzdžiai galėtų būti naujojo Norvegijos vicekonsulo Paulio Klemke's (Paul Klemke) paskyrimas 1926 m. (jo vieton buvo siūlomas „griežtos vokiškos orientacijos žmogus“ Maxas Frischmannas (Max Frischmann)), 1938 m. bandymai pasiūlyti tris lietuvių kandidatūras į Belgijos garbės konsulo vietą (Mykolo Gurecko, Jono Krivicko ir Jokūbo Stiklioriaus⁵⁹) ir 1935 m. pasiūlymas, ieškant kandidato į Suomijos garbės konsulus, skirti Martyną Reišį (Čekoslovakijos garbės konsulą Klaipėdoje); vietoj jo 1936 m. buvo paskirtas Kurtas Scharffetteris.

Trečiasis būdas pakeisti jėgų pusiausvyrą Lietuvos naudai užsienio šalių konsuliniame korpuso Klaipėdoje buvo A. Merkio bandymai „suorganizuoti“ konsulinį korpusą 1929–1930 metais. 1929 m. vasario 20 d. Klaipėdos krašto gubernatorius A. Merkys teiravosi Dovo Zaunias, „kaip turėtų būti suorganizuoti“ užsienio šalių valstybių konsulatai Klaipėdoje ir „kokia praktika yra tuo reikalu kitose valstybėse“⁶⁰. 1930 m. sausio 24 d. J. Aukštuolis P. Klimo prašė rūpintis Lietuvos diplomatiniais reikalais Pietų Amerikoje ir rašė, kad „artinantis rinkimams Klaipėdos krašte ir bendrai mūsų reikalams tenai stimuliuoti man būtų naudinga turėti galimybės suteikti tenai keletai pasižymėjusių asmenų garbės konsulų vietas“. „Tamsta turėtum trumpu laiku sutvarkyti reikalą taip, kad 2 ar 3 Pietų Amerikos valstybės prašytų mūsų kandidatų garbės konsulams Klaipėdoje, tai mūsų politikai labai patarnautum.“⁶¹ 1930 m. gegužės 7 d. J. Aukštuolis P. Klimui rašė, kad jis, Klaipėdos krašto gubernatoriaus pavestas, siuntė M. Reišio ir A. Jahno (A. Jahn) kandidatūras į Brazilijos ir Urugvajaus garbės konsulų vietas (kartu su M. Reišio prašymu). Ministerija prašė per tų valstybių atstovybes Paryžiuje minėtas kandidatūras siūlyti tik, „jei būtų reikalo“⁶². 1930 m. spalio 20 d. A. Merkys URM priminė, kad jų neformalaus pokalbio metu buvo sutarta „įsteigti Klaipėdoje keletas garbės konsulatų ir juos pavesti vietos lojaliems pirkliais“ (keletas pažadų jau buvo padaryta)⁶³. Analogišku laišku gruodžio 19 d. J. Aukštuolis kreipėsi į Lietuvos generalinį konsulą Rio de Žaneire ir prašė pasiūlyti Brazilijai ir Urugvajui paskirti savo garbės konsulus Klaipėdoje. Į Brazilijos konsulus buvo numatytas M. Reišys, o į Urugvajaus – Arno Jahnas⁶⁴. A. Merkio planas didelio pasisekimo neturėjo, nes siunčiančios valstybės pasiuntinybė Lietuvoje dažniausiai turėdavo parinkusi savo kandidatus⁶⁵.

⁵⁹ J. Kubiliaus raštas URM, 1938 m. sausio 10 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 2046, l. 22–22a.

⁶⁰ A. Merkio raštas D. Zauniui, 1929 m. vasario 20 d. *LCVA*, f. 383, ap. 11, b. 3, l. 61.

⁶¹ J. Aukštuolio raštas P. Klimui, 1930 m. sausio 24 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1010, l. 510.

⁶² J. Aukštuolio raštas P. Klimui, 1930 m. gegužės 7 d. *LCVA*, f. 383, ap. 11, b. 3, l. 60.

⁶³ A. Merkio raštas URM, 1930 m. spalio 20 d. *LCVA*, f. 383, ap. 11, b. 3, l. 53.

⁶⁴ J. Aukštuolio raštas Lietuvos generaliniam konsului Rio de Janeiro, 1930 m. gruodžio 19 d. *LCVA*, f. 383, ap. 11, b. 3, l. 55.

⁶⁵ URM Teisių-Administracijos departamento direktoriaus raštas Klaipėdos krašto gubernatoriui, 1938 m. sausio 3 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 2046, l. 26.

Ketvirtasis būdas buvo išbandytas 1934 m., sužinojus, kad Latvija ketina pakeisti savo konsulą Klaipėdoje. Susidariusią padėtį savo naudai siūlė išnaudoti Lietuvos konsulas Karaliaučiuje Jonas Budrys. Jis teigė, jog Latvijos vyriausybė, įvertindama Klaipėdos reikšmę Latvijai, rengėsi paskirti konsulu J. Seskį (Latvijos ministrą Maskvoje). Todėl, jo manymu, „būtų pravartu, kad latviai vietoje konsulato įsteigtų Klaipėdoje generalinį konsulatą“⁶⁶. Remtasi „Pedeja Bridi“ žinute, kad naujuoju Latvijos konsulu Klaipėdoje būsiąs paskirtas J. Seskis. Pranas Dailidė (ministerijos referentas), sužinojęs tokią žinią ir paklausęs J. Budrio patarimo, prašė Lietuvos pasiuntinio Rygoje užsiminti latviams, kad jie, skirdami naują konsulą, suteiktų jam generalinio konsulo rangą. To buvo prašoma, kadangi tik Vokietija turėjo generalinį konsulą Klaipėdoje, ir jis visada būdavo konsulinio korpuso dekanu. Esant įtemptiems Lietuvos ir Vokietijos santykiams, tai sudarydavo nepatogumų⁶⁷. Latvių vadovavimas konsuliniam korpusui Klaipėdoje lietuviams buvo priimtinesnis.

Lietuvai, Latvijai ir Estijai sudarius Baltijos antantę, Latvija savo konsulatą Klaipėdoje pakėlė į generalinio konsulato rangą. Lietuvos pasiuntinybės Latvijoje sekretorius 1934 m. rugpjūčio 17 d. informavo Lietuvos užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorių Juozą Urbšį, jog Vilhelmo Muntero teigimu, Latvijos URM nori pakeisti savo konsulą Klaipėdoje generaliniu konsulu⁶⁸. 1934 m. spalio 1 d. Juozas Urbšys informavo Klaipėdos krašto gubernatorių, kad Latvija generaliniu konsulu Klaipėdoje nori paskirti J. Seskį⁶⁹. 1934 m. spalio 8 d. J. Seskis paskyrimą gavo⁷⁰.

Išvados

1. Apžvelgus Klaipėdos diplomatijos centro raidą 1920–1939 m. pirmajame etape (1920–1923) išryškėjo dvi tendencijos: pirmoji – skirti naujus konsulus ir atstovus Klaipėdoje, antroji – tęsti jau veikusių konsulinių įstaigų veiklą, prašant egzekvatūros iš Prancūzijos administracijos. Antrojo laikotarpio (1923–1939) pradžioje būdingas dviejų – *de jure* ir *de facto* – konsulinių korpusų Klaipėdoje koegzistavimas, o pabaigoje – naujų garbės konsulatų steigimas, garbės konsulais siekiant skirti Lietuvos piliečius.

2. Išnagrinėjus užsienio šalių konsulinio korpuso Klaipėdoje formavimosi aplinkybes konstatuotina, kad nuo 1923 m. pratęsusieji savo veiklą konsulai („senbuviai“) dažniau nei naujai paskirtieji („naujokai“) priklausė provokiškųjų konsulų grupuotei, nes juos siejo glaudūs verslo ar partiniai ryšiai.

3. Gerhardo Schmaelingo ir Karlo Wiese's atvejų analizė leistų teigti, kad provokiškų pažiūrų užsienio valstybių konsulus pakeisti buvo labai sunku, nes jie buvo įtakingi verslininkai ar ėjo aukštas administracines pareigas.

4. Provokiškų ir prolietuviškų jėgų pusiausvyrą Klaipėdoje buvo siekiama pakeisti: a) verčiant atšaukti užsienio šalies konsulą Klaipėdoje iš pareigų; b) vietoje mirusio ar atsistatydinusio garbės konsulo siūlant įtakingą ir lojalų Lietuvos pilietį; c) inicijuojant naujų garbės konsulatų Klaipėdoje steigimą; d) keičiant užsienio šalių konsulinio korpuso dekaną Klaipėdoje.

⁶⁶ J. Budrio raštas URM, 1934 m. kovo 9 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1528, l. 8.

⁶⁷ P. Dailidės raštas Lietuvos pasiuntinybei Rygoje, 1934 m. kovo 15 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1528, l. 7.

⁶⁸ J. Žilionio raštas J. Urbšiui, 1934 m. rugpjūčio 17 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1523, l. 29.

⁶⁹ J. Urbšio raštas Klaipėdos gubernatoriui J. Navakui, 1934 m. spalio 1 d. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1586, l. 384.

⁷⁰ *Ibid.*, l. 388.

Literatūra

- BUKELEVIČIŪTĖ, Dalia. Čekoslovakijos diplomatinės tarnybos Lietuvoje (1921–1939 m.) klausimu. *Lietuvos istorijos studijos*, 2004, t. 13, p. 43–57.
- GLIOŽAITIS, Algirdas Antanas. Klaipėdos kraštas. In *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. T. 2. Vilnius, 2003, p. 172–181.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos atstovybė Klaipėdos krašte (1920–1923). In *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. T. 2. Vilnius, 2003, p. 631–632.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos ir Čekoslovakijos konsuliniai ryšiai 1921–1940 metais. *Lietuva ir Čekija*, 2004, Nr. 5–7, p. 167–171.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*. Vilnius, 2007.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lithuanian Sources on Latvian Consuls in Klaipėda, Šiauliai and Vilnius. *Vėsture: avoti un cilveki. Proceedings of the 15th International Scientific Readings. History IX*. Daugavpils, 2006, p. 57–69.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje 1918–1940 metais*. Vilnius, 2002.
- JAKUBAVIČIENĖ, Ingrida. *Vokiečių nacionalsocialistinė veikla (XX a. 3–4 dešimtmečiuose)*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2008.
- JAKUBAVIČIENĖ, Ingrida. *Vokietijos generalinis konsulas – pagrindinis politinis Klaipėdos krašto gubernatoriaus varžovas XX a. 3–4 dešimtmečiuose*. Pranešimas, skaitytas konferencijoje Klaipėdoje 2008 m. gegužės 8 d.
- Latvijas ārlietu dienesta darbinieki 1918–1991: biogrāfiskā vārdnīca*. Sastād. Ē. JĒKABSONS, V. ŠĀCERBINSKIS. Rīga, 2003.
- MAŽEIKA, Vaidotas. *Danijos santykiai su Lietuva 1918–1940 m.* Vilnius, 2002.
- SKÓRA, Wojciech. *Služba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej. Organizacja, kadry i działalność*. Toruń, 2006.
- ŠVEC, Luboš. *Čekoslovensko a pobaltské státy 1918–1939*. Praha, 2001.
- VALSONOKAS, Rudolfas. *Klaipėdos problema*. Vilnius, 1989.
- ŽALYS, Vytautas. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*. T. 1. Vilnius, 2007.
- ŽOSTAUTAITĖ, Petronėlė. *Klaipėdos kraštas 1923–1939*. Vilnius, 1992.

SCANDINAVIAN CONSULATES IN KLAIPĖDA (1924–1939) IN THE CONTEXT OF LOCAL CONSULATE CORPS

Sandra Grigaravičiūtė

Vilnius Pedagogical University, Lithuania

Summary

Scandinavian (Danish, Norwegian and Swedish) consulates and their activities were chosen as the object of investigation for several reasons. First, the Scandinavian countries were among the first foreign countries to open their consulates in Klaipėda, Lithuania. Secondly, their activities involved more than bilateral relations. The research chronologically covers the period from 1924 to 1939.

A number of historians, among them P. Žostautaitė, L. Švec, D. Bukelevičiūtė, Ė. Jėkabsons, V. Ščerbinskis, W. Skóra, I. Jakubavičienė, V. Mažeika, as well as the author of the article had been investigating the work and activities of foreign consulates. This research was carried out based on the materials preserved in the Lithuanian Central State Archives, i.e. the records of the Documentary Files No. 7, 10 and 11 of Lithuanian Ministry of Foreign Affairs, and the periodical press of that time.

In the first part of the article, two stages in the development of the diplomacy centre in Klaipėda (in 1920–1939) were distinguished and characterized. Several tendencies characterize the first stage (February 15, 1920 – February 17, 1923): one was the appointment of new consuls and representatives in Klaipėda, and the second one – requests for exequatur from the French authorities, so the existing consuls could continue working. The beginning of the second stage (February 17, 1923 – March 23, 1939) is characterized by the coexistence, *de jure* and *de facto*, of two consulate corps in

Klaipėda, while the establishment of new honorary consulates with Lithuanian citizens appointed as honorary consuls marking the end of this stage.

In the second part of the article, the author having presented the circumstances under which the consulate corps of foreign countries in Klaipėda evolved, claims that because of close business and economic relations, the consuls appointed before 1923 were more pro-German than the newly appointed ones.

The third part analyses the cases of Gerhard Schmaeling (the Danish honorary consul in Klaipėda) and Karl Wiese (the Swedish honorary vice consul in Klaipėda) and leads to a conclusion that it was too complicated to replace pro-German foreign consuls, because they were either influential businessmen or held privileged administrative positions.

The fourth part of the article concentrates on those measures adopted by Lithuanian Ministry of Foreign Affairs and the Governor to change the balance between pro-German and pro-Lithuanian forces in Klaipėda's consulate corps.

Įteikta 2008 09 08